IJTIMOIY-EMOTSIONAL TA'LIM INKLYUZIV SINFNING BARCHA ISHTIROKCHILARINI QO'LLAB-QUVVATLASH RESURSI SIFATIDA

Ishmatova Ozoda Sirodjovna
"Maxsus pedagogika" kafedrasi katta o'qituvchisi
pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-2664-1424
ozodalogo@gmail.com
+998975485011

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv sinfning barcha ishtirokchilarini qo'llab-quvvatlashda ijtimoiy-emotsional ta'limning o'rni tahlil qilinadi. Ijtimoiy-emotsional ta'lim o'quvchilarda o'zini anglash, his-tuyg'ularni boshqarish, empatiya, mas'uliyatli qaror qabul qilish va sog'lom ijtimoiy munosabatlar o'rnatish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Inklyuziv sinf sharoitida bu yondashuv alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalar, ularning tengdoshlari, pedagoglar hamda ota-onalar uchun psixologik-pedagogik resurs bo'lib xizmat qiladi. Maqolada O'zbekiston bo'yicha inklyuziv ta'limni rivojlantirishga doir normativ-huquqiy hujjatlar, rasmiy ma'lumotlar va ilmiy maqolalar asosida ijtimoiy-emotsional ta'limning ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ijtimoiy-emotsional ta'lim yondashuvi xavfsiz inklyuziv o'quv muhitini yaratish, sinfdagi ijobiy iqlimni mustahkamlash, o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro hurmatni kuchaytirish va pedagoglarning inklyuziv kompetensiyasini boyitishda muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-emotsional ta'lim, inklyuziv ta'lim, inklyuziv sinf, alohida ta'lim ehtiyojlari, empatiya, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash, maktab muhiti, O'zbekiston.

Аннотация: В данной статье анализируется роль социально-эмоционального обучения в поддержке всех участников инклюзивного класса. Социально-эмоциональное обучение способствует развитию у учащихся таких компетенций, как самопознание, управление чувствами, эмпатия, ответственное принятие решений и построение здоровых социальных отношений. В условиях инклюзивного класса данный подход выступает как психолого-педагогический ресурс для детей с особыми образовательными потребностями, их сверстников, педагогов, а также родителей. На основе нормативно-правовых документов, официальных данных и научных статей, посвящённых развитию инклюзивного образования в Узбекистане, в статье раскрывается значение социально-эмоционального обучения. По результатам исследования установлено, что подход социально-эмоционального обучения играет важную роль в создании безопасной инклюзивной образовательной среды, укреплении положительного климата в классе, усилении взаимного уважения между учащимися и развитии инклюзивной компетентности педагогов.

Ключевые слова: социально-эмоциональное обучение, инклюзивное образование, инклюзивный класс, особые образовательные потребности, эмпатия, психолого-педагогическая поддержка, школьная среда, Узбекистан.

Abstract: This article analyzes the role of social-emotional learning in supporting all participants of an inclusive classroom. Social-emotional learning serves to develop learners'

competencies in self-awareness, emotion regulation, empathy, responsible decision-making, and building healthy social relationships. In the context of an inclusive classroom, this approach functions as a psychological and pedagogical resource for children with special educational needs, their peers, teachers, and parents. Based on the regulatory and legal documents, official data, and scholarly articles related to the development of inclusive education in Uzbekistan, the article reveals the significance of social-emotional learning. According to the findings of the study, the SEL approach plays an important role in creating a safe inclusive learning environment, strengthening a positive classroom climate, enhancing mutual respect among students, and enriching teachers' inclusive competence.

Keywords: social-emotional learning, inclusive education, ijtimoiy-emotsional ta'lim , inclusive classroom, special educational needs, empathy, psychological and pedagogical support, school environment, Uzbekistan.

KIRISH

Bugungi kunda O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining rasmiy ma'lumotiga ko'ra, 2024 yil yakunida inklyuziv ta'lim joriy etilgan maktablar soni 947 taga, ulardagi o'quvchilar soni esa 1 901 nafarga yetgan. Bu esa inklyuziv sinfda nafaqat akademik o'qitish, balki ijtimoiy moslashuv, hissiy barqarorlik va sinf ichidagi sog'lom munosabatlarni boshqarish masalasini ham dolzarb qilib qo'ymoqda[1].

Inklyuziv ta'lim sharoitida har bir o'quvchining o'zini xavfsiz, qabul qilingan va qo'llab-quvvatlangan his etishi muhimdir. Bu jarayonda ijtimoiy-emotsional ta'lim alohida o'rin tutadi. ijtimoiy-emotsional ta'lim o'quvchining o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish, boshqalarni tushunish, jamoada ishlash va mas'uliyatli qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham bu yo'nalishga qiziqish ortib bormoqda. UNESCO MGIEP materialida O'zbekistonda o'qituvchilar uchun ijtimoiy-emotsional ta'lim kursi yo'lga qo'yilgani va bu ta'limning yaxlit, kelajakka yo'naltirilgan modelini mustahkamlashi qayd etilgan. Shuningdek, O'zbekistonning amaldagi normativ hujjatlarida psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash, xavfsiz inklyuziv muhit yaratish va pedagoglar, bolalar hamda ota-onalarga ijtimoiy-psixologik xizmat ko'rsatish zarurligi alohida belgilangan. Shu jihatdan ijtimoiy-emotsional ta'lim inklyuziv sinfning barcha ishtirokchilari uchun umumiy resurs sifatida ko'rilishi mumkin.

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada inklyuziv sinfning barcha ishtirokchilarini qo'llab-quvvatlash resursi sifatida ijtimoiy-emotsional ta'lim masalasi tahlil qilinadi. Metodologik yondashuv sifatida quyidagi usullar qo'llanildi:

TAHLIL VA TADQIQOT USULI

Maqolada O'zbekiston bo'yicha inklyuziv ta'lim va psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashga doir normativ-huquqiy hujjatlar, vazirlik axborotlari, UNESCO materiallari va ilmiy maqolalar o'rganildi. Inklyuziv ta'lim sinflarining kengayishi, psixologik xizmatning tashkil etilishi hamda ijtimoiy-emotsional ta'lim bo'yicha mavjud nazariy va amaliy yondashuvlar tahlil qilindi.

AMALIYOTDA QO'LLASH IMKONIYATLARI

[1] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 12 iyuldagi 577-son qarori. O'quvchilarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlarini yanada takomillashtirish to'g'risida.

Ijtimoiy-emotsional ta’limning inklyuziv sinfdagi qo‘llanish imkoniyatlari quyidagi yo‘nalishlar asosida ko‘rib chiqildi:

1. alohida ta’lim ehtiyojiga ega bolalarning hissiy moslashuvi;
2. tengdoshlarda empatiya va bag‘rikenglikni rivojlantirish;
3. pedagoglarning sinf iqlimini boshqarish kompetensiyasi;
4. ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash;
5. maktab psixologik xizmatining faoliyatini boyitish.

Mahalliy ilmiy manbalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish, hissiy qo‘llab-quvvatlash va inklyuziv ta’limni kuchaytirish o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rsatib berilgan.

QIYOSIY-TAHLILIY YONDASHUV

Normativ hujjatlar va ilmiy manbalar qiyosan o‘rganilib, ijtimoiy-emotsional ta’limning O‘zbekiston ta’lim siyosati va inklyuziv amaliyotdagi o‘rni aniqlashtirildi. Shu asosda maqolada ijtimoiy-emotsional ta’limning nazariy va amaliy jihatlari kompleks ravishda yoritildi.

MUHOKAMA

Ijtimoiy-emotsional ta’lim inklyuziv sinfda bir vaqtning o‘zida bir nechta muhim vazifani bajaradi. Birinchidan, u alohida ta’lim ehtiyojiga ega o‘quvchilarga sinf muhitiga moslashish, his-tuyg‘ularini ifodalash, o‘zini boshqarish va tengdoshlari bilan ijobiy aloqa o‘rnatishda yordam beradi. Ikkinchidan, tengdoshlarda empatiya, hamkorlik, bag‘rikenglik va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantiradi. Uchinchidan, pedagogga sinf ichidagi ijtimoiy-psixologik iqlimni boshqarish uchun samarali vosita beradi.

Boshqa tomondan, ijtimoiy-emotsional ta’limni inklyuziv sinflarda keng joriy etishda ayrim cheklovlar ham mavjud. Birinchidan, barcha pedagoglar ijtimoiy-emotsional ta’lim yondashuvini amaliy dars texnologiyasiga aylantirish bo‘yicha bir xil tayyorgarlikka ega emas. Ikkinchidan, maktablarda psixologik xizmat va sinf rahbarlari faoliyati bilan ijtimoiy-emotsional ta’limni integratsiyalash bo‘yicha yagona metodik mexanizm hali to‘liq shakllanmagan. Uchinchidan, bu yo‘nalish bo‘yicha O‘zbekiston miqyosida maxsus empirik monitoringlar hali yetarli darajada ko‘p emas. Shunga qaramay, O‘zbekiston normativ bazasi ijtimoiy-emotsional ta’limni inklyuziv sinflarga integratsiya qilish uchun muhim zamin yaratadi. Psixologik xizmat faoliyatini tashkil etish to‘g‘risidagi nizomda maktab psixologik xizmati pedagoglar, ota-onalar va boshqa subyektlar bilan hamkorlikda olib borilishi belgilangan. PQ-4884-son qarorda esa bolalar, ota-onalar va pedagogik xodimlarga ijtimoiy-psixologik xizmatlar ko‘rsatish orqali xavfsiz inklyuziv muhit yaratish vazifasi belgilab qo‘yilgan. Bu holat ijtimoiy-emotsional ta’limni maktabning ichki qo‘llab-quvvatlash tizimiga bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi.

NATIJALAR

Ushbu tadqiqot natijalariga ko‘ra, ijtimoiy-emotsional ta’lim inklyuziv sinfning barcha ishtirokchilari uchun quyidagi yo‘nalishlarda samarali resurs bo‘lib xizmat qilishi mumkin:

1. O‘quvchilar uchun. ijtimoiy-emotsional ta’lim o‘quvchilarda o‘zini anglash, his-tuyg‘ularni boshqarish, ijobiy muloqot, hamkorlik va muammolarni tinch yo‘l bilan hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu, ayniqsa, alohida ta’lim ehtiyojiga ega bolalarning sinfga moslashuvi va tengdoshlari bilan integratsiyasida muhimdir.
2. Tengdoshlar uchun.Ijtimoiy-emotsional ta’lim oddiy o‘quvchilarda empatiya, boshqani tushunish, farqlarni hurmat qilish va inklyuziv muloqot madaniyatini shakllantiradi. Bu esa sinfda ijtimoiy masofa kamayishiga va qabul qiluvchi muhit shakllanishiga xizmat qiladi.

3. Pedagoglar uchun. Ijtimoiy-emotsional ta'lim pedagogning darsni faqat akademik emas, balki psixologik jihatdan ham boshqarishiga yordam beradi. O'qituvchi hissiy savodxonlik, empatik muloqot va sinf ichidagi ijobiy iqlimni yaratish kompetensiyalarini rivojlantiradi. UNESCO materiallarida ham O'zbekistonda o'qituvchilar uchun ijtimoiy-emotsional ta'lim kurslarining yo'lga qo'yilgani qayd etilgan.
4. Ota-onalar uchun.Ijtimoiy-emotsional ta'lim ota-onalarning ham farzand hissiy rivojlanishiga e'tiborini kuchaytiradi, maktab bilan hamkorlikni mustahkamlaydi va uy-maktab yondashuvini uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Inklyuziv muhitda ota-ona, pedagog va psixologning hamkorligi ayniqsa muhim ahamiyatga ega.
5. Inklyuziv maktab muhiti uchun. ijtimoiy-emotsional ta'lim xavfsiz, qo'llab-quvvatlovchi, hurmat va hamkorlikka asoslangan muhitni shakllantirishga yordam beradi. Bu esa inklyuziv ta'lim samaradorligini oshiradi va maktabdagi psixologik iqlimni mustahkamlaydi.

XULOSA

Ijtimoiy-emotsional ta'lim inklyuziv sinfning barcha ishtirokchilarini qo'llab-quvvatlashning samarali pedagogik va psixologik resursi hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston sharoitida ijtimoiy-emotsional ta'limni inklyuziv ta'lim bilan integratsiya qilish uchun zarur normativ asoslar, institutsional imkoniyatlar va metodik qiziqish mavjud. Inklyuziv maktablar sonining ortib borishi bu yondashuvni amaliyotga yanada faol joriy etish zarurligini ko'rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 12 iyuldagi 577-son qarori. O'quvchilarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlarini yanada takomillashtirish to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrdagi PQ-4860-son qarori. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi PQ-4884-son qarori. Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida.
4. Ишматова, о. С. (2021). Роль фонетической ритмики в развитии устной речи детей с нарушениями слуха. In студенческие научные исследования (pp. 187-188).
5. Ишматова, о. С., & кравченко, а. П. Билингвизм и его влияние на речевое развитие ребёнка.
6. Sirozhiddinovna, I. O. (2025). Use of Self-Massage Techniques in Speech Therapy Practice. Action Research Journal Indonesia (ARJI), 7(4), 2475-2488.
7. Ishmatova, O. (2025). THE ROLE OF PHONETIC RHYTHMICS IN NATIONAL SURDOPEDAGOGY. Revista INTER EDUCA, 1, 12-22.
8. Ishmatova, O. (2025). Bilingualism and Its Impact on Speech Development of a Child. Journal of Cluster Science, 5, 12-22.
9. Ишматова, О. С. (2020). Инклюзив таълимга кохлеар имплант бўлган болаларни муваффақиятли реабилитация қилиш омиллари. Science and Education, 1(Special Issue 4), 186-195.